

MAGYAROS DÍSZÍTMÉNYEK

Ezek eredete még a magyarok régi hazájába, az uralmenti Evilát földjére vihető vissza; a pogány sirleletek egyik-másikán, valamint a honfoglalók sirleletein, nem kevésbé őseink ruhadíszsein és lószerszámain is felismerhetők s ezek a szasszanida perzsa kultúra befolyására vezethetők vissza. Ezért is hasonlítanak a magyar díszítmények leginkább az arab, illetve perzsa díszítésekhez. A Szent István alatt bevándorolt idegenek hatására a magyar jellegű díszítmények használata ritkább lett, s ezek csak a XVI. században kezdtek újra visszatérni. Ez időközből nem is maradtak reánk ilyen tárgyú emlékek. Mátyás idejében azonban már némileg törekedtek nemzeties díszítést is teremteni.

A XVI. és XVII. században kelt életre a magyar renaissance; a renaissance ugyanis ez időben az olasz, de legfőképpen a velencei műipar révén hatással volt a mi műiparunkra is és leginkább himzéseken, bársony- és selyemszöveteken, csipkéken, ág- és asztalterítőkön s egyházi himzéseken nyilvánkozott meg.

A magyar renaissance-t jellemzi a csúcsíves gránátalma, virág, különösen a szegfű és a rózsabimbó és ritkán alkalmazott levél. Több változata van a Korvináktól az erdélyi himzésig.

A magyar népies díszítmények találhatók himzett ruhán, fehérneműn, festett bútoron, edényeken, ötvösmunkákon, székely faragott kapun, fokon, szűrön, subán, ködmönön, mellényen, ingvállon, kötényen, fejfákon, faeszközökön, kályhacserepeken, tulipános lánán, legújabbán házakon.

Betűöntődei anyagban eddig csak Meier és Schleicher betűöntők készítettek egy garnitúrát, melyet Hollós Károly tanár tervezett. Továbbá egy garnitúra van az Athenaeumban, amely azonban csak egyes, össze nem köthető darabokból áll. Ugyanott Huszka J. „Magyar Ornamentika“ című művéből is van néhány darab sokszorosítva, s ezek szintén különálló darabok. Az Athenaeumban és a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságnál néhány e fajta homlokdísz is találunk. Vannak még itt-ott a Magyar Iparművészetben megjelent s művészek által készített iniciálék, homlok- és

:: CARMINE HUGÓ ::

A GRAFIKAI IPARÁGAK SZÜKSÉGLETEINEK RAKTÁRA
BUDAPEST, VI., KIRÁLY-UTCA 26.

GÉP ÉS SZERSZÁM

ÁRJEGYZÉK

FŐZLET ÉS GYÁR:

BÉCS, BURGGASSE 90.

KÉPVISELŐJE:

**KÖNIG ÉS BAUER
WÜRZBURG, HUGÓ KOCH
ÉS AUGUST FOMM
LIPCSE, CÉGEKNEK.**

ALAPITTATOTT 1878-BAN.

NYOMDAFESTÉKEK, KEN-
CÉK ÉS HENGERANYAGOK
NAGY RAKTÁRA

KAST ÉS EHINGER

G. M. B. H. STUTTGARTI ÉS
FEUERBACHI GYÁRAIBÓL.

PÁRIS 1900: GRAND PRIX

TELEFON 14—16. SZÁM.

záródíszek stb.; továbbá ezek nyomán is rajzoltak iniciálékat és mesterszedőink egyes merkantilis munkáikon is alkalmazták a magyar díszítéseket elég sikerrel, ezeket azonban rendszerint valamely alaplemezbe vették, avagy cinkografáltatták. Számottevő betüöntödei díszünk azonban e téren még nincs. Horti Pál tanár is bemutatta a magyar díszítést a legújabban kiadott és az iparrajziskolák részére készült mintalapokon.

A magyar díszítésben a fő szerep a növényé; csak ritkán van benne állati és még ritkábban emberi alak (mindkét esetben teljes alakok stilizálva), továbbá váza.

A virág a kelet díszítő művészetének a sajátossága, míg az állat a nyugati művészet hatására került a magyar ornamentikába. A leggyakoribb díszítmény azonban a pávatoll, mit a perzsák a szasszanidák idejében (K. u. 227—641 körül) vettek át a szkítáktól, a magyarok egyik ott elszéledt ösétől.

A pávatoll a K. u. III—VI. században az Evilát földjén volt otthonos s vallási jelentőséggel bírt. A régebbi időkből való krizantemum (aranyvirág, Katalin-virág) szintén a szasszanida időből való. A rózsalakú boglár, a róza négy- és nyolcszirmú alakja a pogány sírleleteken látható. A négy-szirmú róza sokszor szivalakban volt használatos. Ez alakok a szasszanida perzsa műemlékeken is előfordulnak. Később az öt-hatszirmú róza lett használatos.

A pálma vagy istenfa az asszír pálmáig vezethető vissza. Az asszír szent fának folytatása, az istenfa, az Evilát földjéről került ide s ez is vallási jelentőségű volt. A XVI. században kezdték használni a búzavirágot, szegfűt, gránátalmát és a tulipánt, melyről támadt a tulipános láda elnevezés is; a XVII. században a napraforgót és őszi rózsát; a XVIII. században a liliomot, nefelejtsét, ibolyát, nárciszt, gyöngyvirágot és az ökörszemet.

A levelek közül a leggyakoribbak: a rózsalevél, a babérlevél, az akantuszlevél, a szegfűlevél keskenyebb alakja, a tulipán széles levele, a rozmarin keskeny, sűrű levele és fűszalak; és pedig a hosszú keskeny levelek ritkán, a többi levelek sűrűn egymás mellé, vagy egymásra alkalmazva. A száruk vékonyan használatosak.

A virágok szimmetrikus elrendezésében csak a körvonalaik által ismerhetők fel, s ezért csupán stilizált állapotban alkalmazzák őket, sőt színeiket sem utánozzák híuen. Levelek virágokul s virágok levelekül stilizáltaknak, még pedig távlatilag, egészen szemben vagy oldalt nézve. Szasszanida reliefeken, de főként indo-szkita pénzeken gyakori a babérkoszorú.

Az állatdíszek közül legkedveltebb a páva, mint egész alak hímzéseken és faragványokon, többnyire kiterített farkkal. Az őshazából származott ide s szintén vallási jelentőségű volt. A galamb a XVII—XVIII. század díszítményeiből ismeretes, többnyire párosával csokolódzva vagy egyedül, a szájában rózsával látható, mint a szerelem jelképe. Továbbá a kakas, fűlemile és rigó is előfordult a régebbi díszeken.

Az emlős állatok közül a szarvas már a honfoglalók sírleleteiről ismeretes, s ügető vagy hátranéző alakjában alkalmazták. Ritkán fordul elő a kos, még pedig többnyire párosával vagy egyedül kutyával. Hegyes vidékekről a medve, esetleg kecske is található. A ló, bár a magyarok életében nagy szerepet játszott, csak nagyon ritkán fordul elő. A honfoglalók sírleletein a sárkány és a griff is felismerhető. Az ornamentikai sárkány hazája Kína. Az emberalakot a dunántúli megyék pásztorai faragják előszeretettel.

Mértani díszei: a fél és egész körivből alkotott szalag, sajátos nemzeti dísz a szivalakos szalag; körfonatok, sugárral alkotott körbe irt csillag vagy

hatküllös kerék, a zeg-zúgos vonalak, csiga- és hullámvonalak, sakktabla, dült négyszögű rúta, szöveteken egyenes vonalakkal mértani kombinációk. (Ezek a külföld hasonnemű termékein is honosak.) A szalagdisz egyszerűbb alakjai az ó-perzsáknál, az assziroknál és az egyiptomiaknál is használatosak voltak. A román stílus is emléket hagyott a félköríves friz alakjában.

A magyar zsinórdíszítés, miből a sujtásvonalakat merítjük, fénykorát 1859—1868 közt élte. Kazinczy Ferenc születésének századik évfordulója alkalmával színészek, jogászok, hírlapírók s egyes tanárok kezdték felkarolni, mintegy tüntetésül az alkotmány akkori elnyomtatása ellen. Hogy a szabók megrendelőiket kielégítsék, telerakták zsinórzattal a ruhákat. Ekkor megjelent Jámbor Pál magyar divatlapja, melyben Kostyál Adám, a Nemzeti Színház szabó mecénása, jó tanáccsal és útmutatással helyes irányba terelte a sujtásos divatot. Ekkor keletkezett az attila, árpád, buda, zrinyi, istvánka, bekecs, mente és dolmány. A koronázás, mi a rég óhajtott alkotmányt meghozta, véget vetett e viseletnek, mert nem volt már ok a tüntetésre.

A zsinórdíszítés típusai: a vitézkötés, mely a pávatoll közepét, vagy a gránátalmát utánozza, a bakakötés, a huszárkötés, a tulipánkötés, a karikás kettős sziv, a boszorkány- vagy rostélyos kötés, a körtevégű gombház, a szarkaláb. Sujtásdíszítések: a vízfolyásos és lencsekarikás dessinek, a rozmar-ring, sasköröm, bajusz, dohánylevél, a kápolna- és topánkadisz, tulipánvirág, szarufa és csukafej.

A magyar díszítés színei közül legrégebbek a fehér, zöld, kék és viola; a XVI. században a vöröset és barnát, a XVII-ikben a sárgát és feketét, a XVIII-ikben az aranyt és ezüstöt és a XIX-ikben a lilát is alkalmazták.

A két évtizeddel ezelőtt megindult magyar stílusú kísérletezések eredményeképp a tervezetek egy része igen népies, tömör, nehézkes lett; mások az olasz renaissance-díszítések elosztását, sőt indázatát is megtartva, a rozetták helyébe magyar virágos motívumokat aggattak; ismét mások görög rendbe állították szűrvirágainkat. Különféle vidékeken más-más módot és motívumokat használtak. Így a bögözi templom mennyezetén a magyaros virágforma a XV. Lajos korabeli ornamentikára, a hisnyói karzatdíszek XVI. Lajos korára és az empire-stílus hatására vallanak.

Modorunk sajátága az egész rendelkezésünkre álló tér berajzolása, mi túltömöttséget, túlterheltséget idéz elő; ezért azt egyes ornamentumokkal teljesen kitöltött foltokra és nagy üres mezőkre osztjuk. Elrendezés tekintetében, ha szalagalakú a díszítendő tér: egyenes vagy hullámos vonal fölött egyes virágok vagy csokrok váltakozása által nyerjük a szalagdíszítményt, illetve szegélyezést. Ha nem szalagalakú a díszítendő tér, úgy az a kötött bokrétát utánozza, tekintet nélkül a betöltendő tér alakjára és nagyságára. A bokréta felső végén keskenyedék s egy virágszállal végződik. A virágok szimmetrikusan, szálankint látszanak bokrétába kötve. A nagy virágok alul, a középvonalhoz közelebb foglalnak helyet, mintegy magvát alkotva az egésznek. A közöket vékony szár és levelek vagy apróbb virágok töltik ki. Jelenleg a levelet gyakrabban alkalmazzák, mint a múlt században. Az egész nagyon változatos foltot alkot, amelynek csak az egyik végét, a virágszárak felőlít zárja határozott vonal (szalagdisz vagy kötés), a virágos disze mindig szabad térben van. Ha kisebb a díszítendő tér, akkor bokréta helyett csak egyes virágszálakat alkalmaznak, melyek egy szárból fejlődnek ki.

Színezésre nézve a magyar ornamentikát a legdúsabb színpompa jellemzi, mert a pávatoll szerint igazodik. A fő színeket a sárga és vörös képezi, utána a kék és e között a lila gyakori. Az arany és ezüst is hasz-

nálatos. A túltömöttség a körvonalakban rajzolt vagy az egy színben készült diszeken tűnik fel, azért kell azt több színben alkalmazni; így a túltömöttség látszata elenyészik.

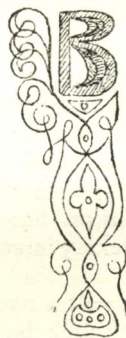
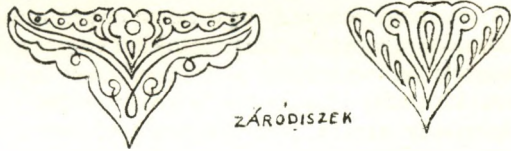
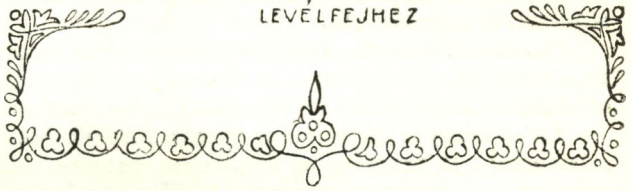
Ha tehát a magyar ornamentikával akarunk díszíteni, úgy első sorban vegyük figyelembe azt, hogy csak olyan munkánál használjuk fel, amely megtűri. Markáns voltánál fogva csak világos színekben nyomtassuk, vagy csak a konturját rajzoljuk meg. Ha lehet, úgy készítsük három-négy színben, mert ez a magyar jelleg fő kelleke.

Egyáltalán szem előtt tartandó a nyomtatvány nagysága és a papíros színe. Ha a díszítendő nyomtatvány kisebb alakú, például nyolcadrét, úgy csak nagyon kevés és gyöngé diszítést alkalmazunk; ha nagyobb, például negyedrést és a szöveg kevés: úgy sűrűbben használhatjuk. Fehér papírosan legcélszerűbb csak a konturját megrajzolni, még pedig kisebb alakon tompafinom, nagyobbán egy pontos fekete vonalakkal. Lehet azonban vékonyabb kitöltött motívumokat is használni, ezek azonban a szövegtől eltérőleg föltétlenül világos színben nyomtatandók.

Ha a papíros színes, úgy már markánsabb motívumokat is rajzol-

hatunk annak alakja szerint; azonban itt is csak színes festékkel nyomtassuk, még pedig minél világosabb színű a papíros, annál világosabb színben. Plasztikai hatás kerülendő, amit a magyar díszítéseknél a régi időkben is tapasztalhatunk. Ne igyekezzünk folyton csak keret-alakban konstruálni a díszítésünket, hanem minél változatosabban, úgy hogy első sorban a szöveg, másod-sorban pedig a papíros érvényesüljön s csak utoljára jöjjön számításba a díszítés, ami tulajdonképpen a két elsőnek csupán kiegészítő része.

Kezdőnek nagyon ajánlatos, ha a már ismert motívumokat (pl. a Huszka-féléket, melyek az 1903. évi Évkönyvben mellékelve vannak) gyakran lerajzolja, hogy azok emlékezetében maradjanak, s azokból formál egynéhány dolgot; így később talán már önmaga is tervezhet motívumokat a saját

BUDAPEST M.

egyéni ízlése szerint; így már nem másol, hanem a rajznak minden vonala és alakja a sajátja lesz. Itt idézem Gróh István a Magyar Iparművészet II. évf. 199. lapján „Jövő stílusunk“ címen megjelent cikkének egy mondatát: „Nem másolás, hanem a tervezetés nevelhet olyan embereket, akik egykor saját eszméiket merik papírosra vetni.“ Keressük továbbá a magyar díszítéseket tárlatokon, iparművészeti kiállításokon, könyvtárakban, régiségeken, épületeken stb.

Ha domború nyomást akarunk a magyar díszítményről végeztetni, úgy az a markáns volta miatt csak fehéren emelkedjék ki a színes alapból; minél sötétebb az alap, annál jobban tűnik elő a domború díszítmény.

Bár a magyar díszítményt etnografusaink őseink régi hazájáig, vagyis körülbelül a II. századig vezetik vissza, mégsem állíthatjuk, hogy a magyar stílus már egészen megv volna. A Magyar Iparművészeti Társulat lenne hivatva ezt megteremteni, úgy hogy egyes művészeket ezen a téren való munkálkodásra nyerne s pályázatokkal vagy szubvencióval buzdítaná őket; a művészek természetesen a szakemberrel egyetemben készítenék tervezeiteket. Es pedig első sorban a sokszorosító iparágak szakembereivel; a többi iparágak azután már könnyebben formálhatnák a dolgot a maguk viszonyai szerint.

Stílus megteremtésére tagadhatatlanul a nyomdászatban nyílik a legnagyobb tér. Bár a litografus-mesterség is alkalmas erre, a könyvnyomdászat termékei mégis számosabbak s mindenhová eljutnak. A magyar díszítmény különben úgy terjedhetne rohamosan, ha magyar betűöntődeink foglalkoznának vele, még pedig nemcsak magyar díszítésű kereteket és vonalakat, hanem betűt, homlok- és záródíszeket, vignettákat alkotva (például magyar öltözötű táncos párt, pásztorfiút furulyával, libanyáját őrző leányt stb. a magyar népeletből); mesterszedőink pedig a sorok elhelyezésében is valami speciális magyar ízlést kultiválnának a csakis magyar jellegű nyomtatványokon.

Kár, hogy az Iparművészeti Társulat még nem látott hozzá teljes buzgósággal a magyar stílus megteremtéséhez, s eddig kiadott dolgai is csak kísérletezés számba vehetők. Baj az is, hogy művészeink nem foglalkoznak a grafikai téren, mint az a nyugati államokban van, hol sokan tisztán erre a tere adták magukat, még pedig elég szép eredménnyel.

Bár már több cikk íródott a magyar stílus érdekében, azt hiszem, még néhány év múlik el, mire elmondhatjuk, hogy a magyar stílus meg van alkotva (hacsak esetleg az eddigi csekély eredmény is, a nemtörődömség folytán, el nem enyészik).

Jó néhány mesterszedői stílusunk volt a nyomdászat terén, s ezek mind sokkal rohamosabban terjedtek s fészkeltek be magukat. Talán a magyar nemzeti díszítő stílus dolgában is megérhetjük ezt. Reméljük, hogy a hivatott körök és személyek fel fognak buzdulni, s hozzálátnak, hogy minél előbb meglegyen a régen várt magyar stílus. Addig is pedig, úgy mint az az előbbi stílusoknál is megvolt, még sok rosszul alkalmazott s ízléstelen magyar díszítésű munkákra fogunk akadni, amit pedig rossz néven venni nem szabad, annál is inkább, mert az illető tervezőknek nincs meg az alapjuk, illetve nélkülözik azokat a fontos és szükséges szabályokat, amikhez némileg tarthatnák magukat. Különben a Szakkör a maga tanfolyamain töle telhetőleg igyekszik, hogy a magyaros díszítés iránt érdeklődő szak-társakat a magyar ornamentika használata tekintetében a helyes és célszerű útra terelje.

BURGHEIM KÁROLY.

Bordigherai tájkép.

Eredetije lovag Scherzer Józsefnél Bécsben.

NÉGYZÍN-NYOMAT
C. Angerer & Göschl-től Bécs.

